

Загальні засади цивільної відповідальності особи, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними

Коваленко І.А., викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС

Цивільним кодексом України, а саме ст. 1186 встановлено, що дієздатна фізична особа, яка завдала шкоди в такому стані, коли не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, не відповідає за завдану шкоду [1].

Нездатність фізичної особи усвідомлювати характер і значення своїх дій або керувати ними свідчить про відсутність її вини у завданні шкоди, тому згідно з загальним правилом відшкодування шкоди, деліктоздатна особа за даної обставини не несе відповідальності за завдану шкоду. Наприклад, фізична особа була в стані шоку, сильного душевного хвилювання, раптово втратила свідомість тощо. Зрозуміло, що за даних умов, особа не нестиме відповідальності за завдану шкоду, оскільки в її діях відсутня вина. В цивілістичній літературі вказується, що доказом відсутності вини є висновок судово-психіатричної експертизи, в якому чітко повинна бути сформульована відповідаль на питання: чи міг дієздатний заподіювач шкоди в момент її заподіяння усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. У разі підтвердження факту відсутності усвідомлення своєї поведінки (вини), суд звільняє особу від відповідальності за завдану шкоду [2, с.469].

Разом з тим, захищаючи насамперед інтереси потерпілого, було б несправедливим перекласти повністю ризик настання шкідливих наслідків лише на нього, тому з урахуванням матеріального становища потерпілого та особи, яка завдала шкоди, суд може постановити рішення про відшкодування нею цієї шкоди частково або в повному обсязі.

Проте із загального правила є винятки - завдання шкоди фізичною особою, яка сама довела себе до стану, в якому вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними в результаті вживання нею спиртних напоїв, наркотичних засобів, токсичних речовин тощо. Тобто дані обставини не свідчать про відсутність вини заподіювача шкоди, а, навпаки, є обтяжуючою обставиною. Тому у даному випадку особа, яка завдала шкоди, зобов'язана її відшкодувати на загальних підставах.

На практиці трапляються випадки, коли шкода завдана особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та не могла керувати ними внаслідок психічного розладу або недоумства, проте не визнана в судовому порядку недієздатною. Наявність психічного розладу або недоумства прямо вказує на відсутність в діях такої особи вини, а отже, і про неможливість притягнення її до відповідальності. Тут діє наступне правило: якщо шкоди було завдано особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, суд може постановити рішення про відшкодування цієї шкоди її чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми, якщо вони проживали разом з цією особою, знали про її психічний розлад або недоумство, але не вжили заходів щодо запобігання шкоді.

Спеціальне врегулювання даної обставини ґрунтується на бездіяльності осіб, які зобов'язані були, згідно з Законом України «Про психіатричну допомогу», вимагати у судовому порядку визнання такої особи недієздатною. Тому суду надається право постановити рішення про відшкодування шкоди, завданої такою особою, на її чоловіка (дружину), батьків, повнолітніх дітей. Проте правила даної норми передбачають вимоги, яким повинні відповідати дані особи на момент завдання шкоди: а) бути повнолітніми та працездатними; б) проживати разом з цією особою; в) знати про її психічний розлад або недоумство [3, с.955].

Коли відшкодування шкоди не ставиться законом в залежність від наявності вини в діях правопорушника, на таких осіб можливо покладення обов'язку по відшкодуванню шкоди, вважала Т.В.Блінова [4, с.100]. При цьому визнання їх зобов'язаними відшкодувати шкоду слугує з одного боку, виразом державного примусу, реакцією у відповідь держави на неправомірну поведінку недієздатної особи чи особи, яка не усвідомлювала значення своїх дій чи не могла керувати ними. В зобов'язаннях із заподіяння шкоди законодавець притримується системи генерального делікту, в силу якого будь-яке заподіяння шкоди вважається протиправним, за винятком випадків, коли особа була уповноважена на таку дію [2, с.426]. З іншого боку, вважав С.С.Алексєєв, притягнення осіб, недієздатних усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними внаслідок душевної хвороби чи недоумства до обов'язку відшкодувати шкоду є інакшою правовою формою, окрім відповідальності, відновлення майнового становища потерпілого, мірою його захисту [5, с.173]. З нашої точки зору, нездатність особи усвідомлювати скоювані дії призводить лише до того, що належний йому обов'язок виконує опікун (чи інша особа) за рахунок майна цієї особи. У зв'язку з цим не виключається можливість визнання такого громадянина зобов'язаним відшкодувати шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, так як ст.1187 ЦК України не ставить виникнення такого обов'язку в залежність від вини заподіювача.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. – К. - 2012. – Видавець ПАЛІВОДА А.В.- 380 с.
2. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник (2-е вид. Змін. та доп. /За заг. ред. С.С.Бичкової. – К. – КНТ. – 2008. – 498 с.
3. Цивільний кодекс України: Коментар /За заг.ред. Є.О.Харитонова, О.М.Калітенко. – Одеса. – Юрид.літ. – 2004. – с.1112.
4. Блінова Т.В. Основание ответственности опекунов за вред, причиненный душевнобольными или слабоумными //В кн. Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. – Томск. – 1991. – Изд-во Томск.ун-та. – с.100-110.
5. Алексєєв С.С. Проблемы теории права. Т.1. Свердловск. – 1972. – 395 с.

Вимога про визнання договору неукладеним як різновид позову про визнання

Нечипоренко О.І., викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
ННПП НАВС

Сьогодні у числі першочергових запитів українського суспільства – необхідність змін у такій сфері державної діяльності як правосуддя. Важливим кроком на шляху приведення вітчизняної системи судового